

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้และผืนดินเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษย์โลก และป่าไม้อย่างได้ให้ผลประโยชน์แก่นมนุษย์อย่างมากมาหลายทศวรรษทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมนุษย์มีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งจะเห็นได้จากปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนหรือแต่ละประเทศ จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มหรือโอกาสที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจของสังคมนั้น ๆ ถ้าประเทศใดมีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมาก และประชาชนรู้จักหลักการใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาประเทศก็จะดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนพลเมืองในประเทศนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในอดีตที่ผ่านมาได้เน้นเฉพาะด้านการอนุรักษ์โดยใช้มาตรการป้องกันและควบคุมเป็นหลัก ซึ่งมีได้มีการพิจารณาถึงบทบาทและความสำคัญของประชาชนหรือองค์กรในระดับท้องถิ่น การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าวจึงไม่ประสบผลสำเร็จนัก (กิตติ จรรยาวัฒน์, 2535:1) จากลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกบุกรุกทำลาย และป่าไม้ได้เกิดการสูญเสียดังกล่าวเป็นจำนวนมากแล้วยังส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ เช่น ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน (นพวรรณ เสวตานนท์, 2532 : 2) และยังส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและเศรษฐกิจของส่วนรวมอย่างใหญ่หลวงด้วย (สุรพล เจริญรักษ์, 2532: 49)

พื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทยที่มีประมาณ 106 ล้านไร่ นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาสูงและป่าไม้ ยิ่งในภาคเหนือตอนบนมีพื้นที่ถึงร้อยละ 90 เป็นพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 5 องศา ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวน จากข้อมูลดังกล่าวจึงทำให้ภาคเหนือมีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรไม่พอเพียงและไม่สัมพันธ์กับปริมาณความต้องการที่ดินของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น เมื่อพื้นที่เพาะปลูกมีจำนวนจำกัด แต่ปริมาณของความต้องการที่ดินกลับมีมากขึ้น จึงทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ในเขตป่าสงวน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่มีความลาดเอียงสูงเกินกว่า 5 องศา และประกอบกับลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรที่เป็นไปอย่างไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการแล้ว จึงส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินมากและเร็วขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น จากข้อมูลการศึกษาของกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า มีอัตราการพังทลายของดินอยู่ประมาณ 111 - 179 ตันต่อไร่ต่อปี และจะลดลงตามสภาพความลาดชันของพื้นที่

ส่วนพื้นที่ป่าที่ยังไม่ถูกบุกรุกแผ้วถางจนถึงที่ราบที่ใช้ทำนาอย่างถาวร จะมีการพังทลายของดินระหว่าง 0.51 – 3.64 ตันต่อไร่ต่อปี สำหรับพื้นที่ที่เกิดการชะล้างพังทลายตั้งแต่ระดับปานกลางไปจนถึงระดับรุนแรงมาก จะมีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 29.3 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 27.6 ของพื้นที่ภาคเหนือทั้งหมด (กรมพัฒนาที่ดิน, 2536 : 5)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ถึงสภาพการใช้ที่ดินในภาคเหนือที่ได้ก่อให้เกิดปัญหาการพังทลายของดิน ซึ่งนอกจากจะเกิดจากสภาพธรรมชาติของความลาดชันของพื้นที่แล้ว ยังมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้ก่อให้เกิดการพังทลายของดินในหลาย ๆ ทางด้วยกัน อาทิเช่น

- การทำไร่เลื่อนลอย
- การตัดไม้และเผาป่า
- การใช้ที่ดินในการทำการเกษตรผิดประเภท
- การใช้สารเคมีทำการเกษตรเพื่อกำจัดวัชพืช ฯลฯ

และผลที่ตามมานอกจากจะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงเพราะเกิดความเสื่อมโทรมของดินอันเนื่องมาจากน้ำฝนที่ไหลบ่ากัดเซาะหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ให้สูญสิ้นไปแล้วยังพัดพาเอาตะกอนดินไปตกทับถมในบริเวณที่ลุ่มต่ำกว่า ได้แก่บริเวณแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น แม่น้ำลำคลอง อ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำ สระน้ำ เป็นต้น ทำให้แหล่งน้ำดังกล่าวเกิดการตื้นเขินสูญเสียประสิทธิภาพในการกักน้ำอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามลำธาร แม่น้ำลำคลองและทางระบายน้ำ เมื่อมีตะกอนดินมาทับถมมาก ๆ ขึ้น จะทำให้ความจุหรือปริมาณน้ำที่แม่น้ำลำคลองรับได้ลดลงทางระบายน้ำตื้นเขินตื้นนั้นเมื่อเกิดฝนตกหนักก็จะเกิดอุทกภัยติดตามมา ทำความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรและบ้านเรือนอยู่เสมอ นอกจากนี้น้ำและดินที่ไหลบ่าจากพื้นที่การเกษตรไหลลงสู่แม่น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในปริมาณมากจะละลายลงสู่แหล่งน้ำด้วย ทำให้คุณภาพของน้ำเสียจนไม่สามารถใช้ดื่มกินได้และในบางพื้นที่ที่น้ำไหลบ่าผ่านพื้นที่ชุมชน น้ำก็จะไหลพาขยะและสิ่งปฏิกูลลงสู่แหล่งน้ำด้วยทำให้เกิดการเน่าเสียของน้ำรุนแรงยิ่งขึ้น สารเคมีและสิ่งปฏิกูลที่สะสมอยู่ตามแหล่งน้ำนอกจากจะเร่งให้เกิดการเน่าเสียของน้ำซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากแล้ว ยังเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของสัตว์น้ำอย่างรุนแรง เช่น ทำให้ หอย ปู ปลาตายและอาจจะสูญพันธุ์ไปได้อีกด้วย

ในแต่ละปีรัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาจากการที่เกิดการพังทลายของดิน ซึ่งบางส่วนพังทลายลงสู่เส้นทางคมนาคม พื้นที่ทำการเกษตรตลอดจนแม่น้ำลำคลองหนองบึง การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องยากและต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่สูง สมควรใช้วิธีการป้องกันเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศดีกว่า วิธีการป้องกันมีหลายรูปแบบและหลาย ๆ วิธีการ แต่วิธีการง่าย ๆ ซึ่งเกษตรกรและประชาชนโดยทั่วไปสามารถทำได้ด้วยตนเองก็คือการปลูกจิตสำนึกและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดการพัง

หลายของหน้าดิน ซึ่งตัวอย่างของการกระทำดังกล่าวที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ คือ หมู่บ้านมุเซอป่ากล้วย หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาแนวทางหรือวิธีการของชาวมุเซอในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่ทำการเกษตรที่มีความเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดิน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการป้องกันการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่อื่นที่มีสภาพธรรมชาติคล้ายคลึงกัน

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงแนวทางหรือวิธีการของชาวมุเซอในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาการพังทลายของหน้าดิน
2. ทำให้ทราบลักษณะของการพังทลายของหน้าดินในจังหวัดเชียงราย
3. ทำให้ทราบแนวทางในการป้องกันการพังทลายของหน้าดิน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการร่วมมือของประชาชนในหมู่บ้านที่นำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพังทลายของหน้าดินและการป้องกันมาใช้ได้อย่างได้ผล

พื้นที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เลือกพื้นที่ ที่มีโอกาสเกิดการพังทลายของหน้าดินเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง 1 หมู่บ้านคือ บ้านมุเซอป่ากล้วย หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

เกณฑ์การเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือหมู่บ้านดังกล่าวเป็นชุมชนชาวเขาเผ่ามุเซอที่อาศัยอยู่บนเทือกเขาสูง และมีพื้นที่ทำการเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากการพังทลายของหน้าดิน ซึ่งเกิดจากวิธีการทำไร่ของชาวมุเซอโดยการโค่น เผา และถางป่า ทำให้ไม่มีต้นไม้ใหญ่คอยดูดซับน้ำไว้ และเกิดปัญหาการพังทลายของหน้าดินตามมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวมุเซอนำความรู้ที่ได้รับ การสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผสมกับการนำประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองมาใช้ในการจัดการกับปัญหาการพังทลายของหน้าดินอย่างได้ผล

1.5 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ คือ ความรู้ความเข้าใจของชาวมูเซอเกี่ยวกับการพังทลายของหน้าดิน
2. ตัวแปรอิสระ คือ พฤติกรรมของชาวมูเซอที่ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน
3. ตัวแปรตาม คือ สภาพความรุนแรงของการพังทลายของหน้าดิน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

การพังทลายของดิน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ดินและแร่ธาตุแตกกระจายและถูกเคลื่อนย้าย อาจจะเป็นโดยแรงน้ำ แรงลม แรงดึงดูดของโลก หรืออื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปทับถมยังอีกที่หนึ่ง

ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง สภาพธรรมชาติใด ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในป่า หมายถึงรวมถึง สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ในนั้น

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การป้องกันและการบำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสม เพื่อประชาชนจะได้ประโยชน์จากป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

การเรียนรู้ หมายถึง การแสวงหาข้อมูลและกระบวนการคิด ในการจัดการกับสภาพการณ์ และปัญหาที่เกิดขึ้น